

УДК 338.43:332.1:631.115.1

І. В. Гончаренко,

д. е. н., професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9670-9812>

А. В. Ключник,

д. е. н., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування та міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6012-6666>

Н. М. Сіренко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1660-1073>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.2.4

ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

I. Honcharenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Public Management and Administration and International Economics, Mykolaiv National Agrarian University

A. Klyuchnyk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Public Management and Administration and International Economics, Mykolaiv National Agrarian University

N. Sirenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolaiv National Agrarian University

FARMS AS AN ELEMENT OF THE ECONOMIC BASE FOR THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Обґрунтовано стратегічну роль фермерських господарств як фундаменту економічної бази розвитку сільських територій в умовах воєнного стану. Проаналізовано трансформацію функцій малих агровиробників: від виробництва сировини до формування фінансової спроможності громад через наповнення місцевих бюджетів. Досліджено ефективність інструментів державної підтримки та їх вплив на легалізацію діяльності бізнесу. На основі SWOT-аналізу ідентифіковано ключові виклики (обмежений доступ до ресурсів, логістичні проблеми) та можливості зростання (цифровізація, євроінтеграція). Запропоновано напрями зміни бізнес-моделі фермерства через диверсифікацію виробництва, вирощування нішевих культур та поглиблення переробки. Обґрунтовано необхідність розвитку сільсько-господарської кооперації для оптимізації витрат і виходу на нові ринки. Доведено, що партнерська взаємодія влади та агробізнесу є умовою забезпечення довгострокової економічної самодостатності та соціальної стабільності сільських регіонів.

The article provides a comprehensive substantiation of the strategic role of farms as the fundamental element of the economic basis for the development of rural territories in Ukraine, particularly under the conditions of martial law and European integration processes. It is determined that the stability of the agricultural sector depends not only on large agro-holdings but primarily on the adaptability of small and medium-sized producers who ensure food security and social stability of communities. The study analyzes the transformation of the functional purpose of farms: from the traditional model of raw material production to a modern integrated model focused on creating added value and ensuring the financial capacity of local budgets.

The authors utilized methods of systemic and structural analysis to identify key barriers hindering the development of the sector, such as limited access to financial resources, low level of technical equipment, and logistical disruptions caused by the war. A SWOT analysis of the potential of small agribusiness was conducted, highlighting the high adaptability of farmers and their territorial attachment to communities as key strengths, while identifying dependence on external funding and market instability as major threats.

Particular attention is paid to the mechanisms of state support. It is proven that while grant programs and preferential lending acted as effective stabilizers during the crisis, long-term growth requires a transition to an investment model of financing innovation and modernization. The article argues for the necessity of changing the business model of small farms through diversification of production, transition to growing high-margin niche crops, and development of processing capacities directly in rural areas. The relevance of creating short supply chains to minimize the influence of intermediaries and increase the profitability of producers is highlighted. The importance of developing agricultural cooperation is emphasized as a tool for optimizing production costs, forming large batches of products, and strengthening negotiating positions in relations with traders and retail chains.

A separate emphasis is placed on the interaction between local self-government bodies and agribusiness. It is substantiated that the relationship should be built on the principles of partnership and "shared value creation". The legalization of shadow employment and transparent land relations are mutually beneficial: the community receives tax revenues for infrastructure development, while farmers gain access to state programs and asset protection. The paper concludes that the effective activity of farms serves as a driver for the self-sufficiency of rural territories, closing the cycle "successful business — capable community — developed infrastructure — qualified human capital", which is critical for the post-war recovery of the national economy.

Ключові слова: фермерські господарства, розвиток, державна підтримка, діяльність, сільські території, воєнний стан, диверсифікація, євроінтеграція.

Key words: farms, development, state support, activity, rural areas, martial law, diversification, European integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор економіки України зазнає суттєвих трансформацій під впливом євроінтеграційних процесів та викликів воєнного часу. Фермерські господарства виступають ключовим елементом забезпечення продовольчої безпеки та соціальної стабільності держави. Їхня діяльність формує фундамент для збереження поселенської мережі та інфраструктури села. Саме малі форми господарювання демонструють гнучкість і здатність до швидкої адаптації в умовах невизначеності. Ефективний розвиток цих суб'єктів стає запорукою економічного відродження регіонів. Проте їхній потенціал як основи сільських територій досі використовується не повною мірою.

В умовах воєнного стану та повоєнної відбудови акценти зміщуються на підтримку локального виробника. Малий та середній бізнес стикається з проблемами обмеженого доступу до фінансових ресурсів та ринків збуту. Своєчасна та цільова державна підтримка є критично необхідною умовою для виживання таких підприємств. Дієві інструменти стимулювання дозволяють компенсувати втрати від по-

рушення логістичних ланцюгів. Без системної допомоги з боку держави неможливо забезпечити стабільність аграрного виробництва. Це актуалізує питання перегляду існуючих механізмів регулювання галузі.

Важливим аспектом залишається ефективність використання земельних ресурсів малими агровиробниками. Рациональне землекористування визначає довгострокову конкурентоспроможність фермерських господарств. Існує потреба в удосконаленні управлінських підходів до організації виробничих процесів на сільських територіях. Стратегічний розвиток має базуватися на поєднанні економічної доцільності та соціальної відповідальності бізнесу. Інтеграція європейського досвіду дозволить посилити позиції українських фермерів на ринку. Вирішення цих завдань сприятиме перетворенню фермерства на надійну економічну базу громади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові публікації, що стосуються питань малих господарств часто фокусуються на їх соціальній ролі. Малік М.Й. розглядає їх передусім як чинник зайнятості населення та зменшення бідності на селі [9]. Такий підхід сприяє

оцінюванню соціальної стабільності домогосподарств. Проте він не завжди пояснює механізми створення фермерами фінансової бази громад. У контексті розвитку сільських територій важливо показати прямий зв'язок між господарською діяльністю та доходами місцевих бюджетів.

Збарська А.В. та Алексеєва Ю.Ю. глибоко аналізують виробничий потенціал селянських господарств та логіку їх трансформації [2]. Автори пов'язують успішний розвиток територій із наявністю ефективних господарюючих суб'єктів. Вони підкреслюють критичне значення формалізації дрібного виробника. Дослідники вказують на проблему перебування частини виробників поза межами податкових систем. Перспективу вони вбачають у створенні сімейних фермерських господарств. Ці підходи відповідають завданню посилення економічної спроможності громад.

Вагомий напрям досліджень стосується державної підтримки бізнесу під час воєнного стану. Лозинська Т.М. та Сліченко В.В. позитивно оцінюють діючі грантові програми й пільгове кредитування [8]. Розум О.О. фіксує швидку адаптацію підприємств за умов бюджетного фінансування [11]. Ластовченко П.В. розглядає малий бізнес як стратегічний напрям повоєнної відбудови [7]. Водночас у роботах практично відсутні оцінювання довгострокових ефектів для самих територій. Обмежено аналізується вплив програм на легалізацію діяльності та реальне розширення податкової бази. Потребує уваги ризик стійкої залежності від зовнішніх ресурсів без зростання власних доходів.

Окремі праці присвячені євроінтеграції, модернізації та управлінню. Шинкарук А.В. та Погнерибко В.С. подають гармонізацію зі стандартами ЄС як джерело конкурентних переваг [12]. Однак економічна ціна такої адаптації для дрібного виробника розкрита недостатньо. Зубар І.В. та Онищук Ю.В. трактують кооперацію здебільшого як інструмент технічного оновлення [5]. Менше уваги надано кооперації як основі формування локальних ланцюгів вартості. Золотницька Ю.В. описує дорадництво як важливий сервіс [4]. Проте, не розкриває його зв'язок із загальною інфраструктурою села та доступом до ринків.

Результати розглянутих досліджень формують перелік актуальних проблем та інструментів розвитку фермерства. Водночас вони не повно висвітлюють механізм участі фермерів у формуванні економічної бази громад. Потрібні дослідження, що описують чітку послідовність:

формалізація, доступ до фінансів, зростання продуктивності, ринкова інтеграція. Необхідно виявити вплив на легальний оборот і податкові надходження. Важливо оцінити значення державної підтримки не лише для виживання господарств, але й для досягнення фінансової спроможності сільських територій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування ролі фермерських господарств як фундаменту економічної бази розвитку сільських територій. Реалізація поставленої мети передбачає визначення стратегічних векторів діяльності цих суб'єктів господарювання для забезпечення фінансової спроможності громад з урахуванням наявних інструментів державної підтримки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна стабільність сільських територій безпосередньо залежить від рівня ділової активності локальних суб'єктів. Фермерські господарства виступають ключовим елементом цієї системи та формують її виробничий каркас. Вони забезпечують раціональне використання земельних та трудових ресурсів громади. Податкові відрахування від їхньої роботи наповнюють місцеві бюджети. Це перетворює агровиробників на стратегічних партнерів органів місцевого самоврядування. Модель сільської економіки трансформується від сировинної до виробничої.

Важливою особливістю малих форм господарювання є їхня територіальна прив'язаність. Власник бізнесу зазвичай проживає у місці розташування виробничих потужностей. Це сприяє реінвестуванню отриманих прибутків у соціальну інфраструктуру села. Великі агрохолдинги часто виводять капітал за межі регіону присутності. Тому саме розвиток малого фермерства виступає стабілізатором демографічної ситуації. Він стримує відтік працездатного населення до міст.

Значний економічний потенціал досі залишається в тіньовому секторі економіки. Особисті селянські господарства виробляють значні обсяги валової продукції. Проте їхня діяльність часто відбувається без офіційної реєстрації суб'єкта господарювання. Це обмежує доступ виробників до банківського кредитування та зовнішніх ринків. Трансформація домогосподарств у юридичні особи відкриває нові можливості для капіталізації. Легалізація

бізнесу суттєво підвищує фінансову спроможність територіальної громади.

Ефективність господарювання корелює з обраною виробничою спеціалізацією. Аналіз свідчить про поступову переорієнтацію фермерів на високомаржинальні культури. Малі господарства відмовляються від прямої конкуренції з холдингами у зерновому сегменті. Вони зосереджують зусилля на овочівництві, садівництві та ягідництві. Ці напрями потребують більших затрат праці на гектар. Водночас вони генерують вищий рівень доданої вартості на одиницю площі.

Вплив воєнного стану кардинально змінив умови функціонування аграрного сектору. Логістичні ланцюги експорту зазнали суттєвих руйнувань. Малі виробники продемонстрували вищу адаптивність до кризових явищ. Вони швидко переорієнтувалися на потреби локальних споживчих ринків. Гнучкість управлінських рішень стала запорукою продовольчої безпеки багатьох регіонів. Державна підтримка відіграла вирішальну роль у збереженні ліквідності цих підприємств [8].

Перспективним вектором є поглиблення інтеграції фермерів у ланцюги створення вартості. Продаж сировини забезпечує мінімальну рентабельність виробництва. Організація переробки продукції безпосередньо в місцях вирощування змінює економіку підприємства. Це створює додаткові робочі місця для мешканців села. Формування локальних переробних кластерів посилює економічну базу територій. Реалізація таких проєктів вимагає тісної координації бізнесу та влади.

Фундаментом економічної спроможності фермерських господарств є ефективне управління земельним банком. Малі агровиробники часто працюють на ділянках зі складним рельєфом або меншою родючістю порівняно з великими холдингами. Проте саме вони забезпечують дбайливе ставлення до ґрунтів та дотримання екологічних норм. Локальний фермер зацікавлений у збереженні родючості землі для майбутніх поколінь. Раціональне землекористування є запорукою довгострокової стабільності аграрного виробництва в громаді.

Суттєвим бар'єром для зростання залишається низький рівень технічного забезпечення. Більшість малих господарств використовують морально та фізично застарілу техніку. Це призводить до зростання витрат на ремонти та втрат урожаю через несвоєчасне виконання польових робіт. Висока вартість сучасних машин робить їх недоступними для дрібного бізнесу без зовнішнього фінансування. Техно-

логічне відставання стримує розвиток та знижує конкурентоспроможність продукції на ринку.

Доступ до фінансових ресурсів є критичною умовою для модернізації виробництва. Банківський сектор часто оцінює малий агробізнес як ризикового позичальника. Відсутність ліквідної застави та прозорої фінансової звітності ускладнює отримання кредитів. Діяльність в умовах дефіциту обігових коштів змушує економити на якісному насінні та засобах захисту рослин. Це формує замкнене коло низької продуктивності та низьких доходів.

В умовах воєнного стану державна підтримка стала ключовим інструментом виживання для багатьох господарств. Програми пільгового кредитування та гранти на створення садів і теплиць дозволили зберегти виробничий потенціал. Важливо, що такі інструменти стимулюють офіційну реєстрацію та детінізацію бізнесу. Лише легальні виробники мають доступ до бюджетних ресурсів. Це безпосередньо впливає на наповнення місцевих скарбниць через сплату податків.

Дієвим механізмом підвищення ефективності є розвиток сільськогосподарської кооперації. Об'єднання зусиль дозволяє фермерам спільно купувати ресурси за гуртовими цінами та формувати великі партії продукції для продажу. Спільне використання техніки та зерносховищ оптимізує постійні витрати кожного учасника. Кооперація трансформує розрізнені домогосподарства в організовану економічну силу. Це посилює позиції малого бізнесу в переговорах з трейдерами та переробниками.

Важливим аспектом є також розвиток людського капіталу на сільських територіях. Керівники сімейних ферм часто потребують нових знань з агрономії, менеджменту та маркетингу. Система дорадництва виконує функцію провідника інновацій та сучасних технологій. Кваліфікований супровід допомагає фермерам уникати помилок та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Інвестиції в освіту виробників мають такий самий економічний ефект, як і купівля нової техніки.

Конкурентоспроможність малих форм господарювання не може будуватися на ефекті масштабу. Фермери часто програють великим агрохолдингам у собівартості виробництва масових зернових культур. Стратегічною перевагою малого бізнесу стає диференціація продукції та гнучкість прийняття рішень. Перехід до вирощування нішевих культур дозволяє зайняти вільні сегменти ринку з меншою конкурен-

Таблиця 1. Трансформація функцій фермерських господарств у системі розвитку сільських територій

Критерій порівняння	Сировинно-орієнтована (традиційна) модель	Сучасна (інтегрована) модель
Основна мета діяльності	Домінування сировинної спеціалізації та виробництва стандартизованих культур (зернові, олійні) як основи господарської стратегії.	Стратегія локалізації доданої вартості через поєднання виробництва з переробкою, розширення продуктового портфеля та розвиток нішевої спеціалізації.
Роль у громаді	Переважає орієнтація на рентні відносини (орендна плата за земельні паї) та обмежена участь у місцевому розвитку.	Системний суб'єкт локальної економіки: розширення податкової бази, співінвестування в соціальну інфраструктуру, реалізація практик соціального партнерства з органами місцевого самоврядування.
Ринок збуту	Домінування довгих ланцюгів постачання: реалізація через гуртових трейдерів і посередників із низьким контролем над ціноутворенням.	Переважання коротких ланцюгів доданої вартості (локальні ринки, прямі продажі, контракти з місцевими закладами/ритейлом), поряд із розвитком експортних каналів та коопераційних збутових механізмів.
Зайнятість	Сезонна зайнятість з обмеженою потребою у кваліфікації; відносно низька інтенсивність праці на одиницю площі.	Переважає постійна зайнятість і зростання попиту на кваліфіковану працю; мультифункціональність діяльності (виробництво, переробка, логістика, маркетинг, агросервіс, елементи сільського туризму).
Технології	Екстенсивні технологічні підходи, орієнтовані на нарощення площ і типові агротехнології з обмеженим використанням даних.	Інтенсифікація на основі інновацій: точне землеробство, цифрові системи обліку й планування, ресурсоефективні рішення, дотримання екологічних стандартів і практик сталого землекористування.

Джерело: сформовано авторами.

цією. Виробництво органічної продукції забезпечує преміальну ціну реалізації та стабільний попит. Така діяльність формує унікальну торгову пропозицію та знижує ризики цінових коливань.

Зазначені фактори зумовлюють необхідність докорінної зміни бізнес-моделі дрібних агровиробників. Відбувається еволюція від спрощеного виробництва сировини до створення мультифункціональної системи, інтегрованої в економіку громади (табл. 1).

Дані таблиці демонструють, що сучасна модель господарювання вимагає нових підходів до організації продажів. Це актуалізує питання відмови від довгих посередницьких ланцюгів.

Суттєвою проблемою залишається залежність дрібних виробників від посередників. Традиційні довгі канали збуту часто залишають фермеру мінімальну частку прибутку. Розвиток коротких ланцюгів постачання кардинально

змінює розподіл доданої вартості. Прямий продаж споживачу через локальні ринки або інтернет-платформи суттєво підвищує рентабельність. Співпраця з місцевими закладами харчування відкриває прогнозований канал реалізації свіжої продукції. Це стимулює розвиток гастрономічної культури регіону та підтримує внутрішній ринок.

Диверсифікація джерел доходу зміцнює фінансову стійкість господарства в умовах нестабільності. Поєднання аграрного виробництва з зеленим туризмом стає перспективним світовим трендом. Створення невеликих крафтових цехів переробки дозволяє вирівняти сезонність грошових надходжень. Туристи приносять кошти не лише фермеру, а й у суміжні сфери послуг громади. Мультифункціональна модель сільського господарства розширює економічну базу території. Вона перетворює село з місця виробництва сировини на комфортний простір для життя.

Соціальна відповідальність є невід'ємною складовою місії локального агробізнесу. Фермерські господарства створюють робочі місця переважно для мешканців навколишніх сіл. Великі компанії часто залучають вахтових працівників або мінімізують персонал через автоматизацію процесів. Збереження зайнятості на селі є прямим внеском у соціальну стабільність територіальної громади. Підтримка місцевої інфраструктури стає справою честі для власника, який проживає поруч. Цей аспект часто недооцінюється при розрахунку суто економічної ефективності.

Впровадження інновацій вимагає зміни підходів до операційного управління. Сучасний агробізнес неможливий без цифрових технологій обліку, контролю та планування. Системи точного землеробства дозволяють оптимізувати витрати ресурсів та підвищити врожайність. Проте вартість таких технологій залишається високою для дрібного виробника. Державна підтримка інноваційних проєктів здатна прискорити технологічну модернізацію сектору. Доступ до дешевих кредитів на оновлення обладнання є критично важливим для зростання.

Важливим фактором успіху є інституційна спроможність виробників захищати свої економічні інтереси. Об'єднання у профільні асоціації посилює голос малого бізнесу в діалозі з владою. Спільне просування регіональних брендів підвищує впізнаваність продукції на національному рівні. Кооперація дозволяє сформувати товарні партії для входу в великі торговельні мережі. Юридична грамотність власників ферм гарантує безпеку активів та землі. Правова визначеність стимулює довгострокові інвестиції в розвиток матеріально-технічної бази.

Для формування ефективної стратегії розвитку важливо комплексно оцінити середовище, в якому функціонують малі агровиробники. Систематизація внутрішніх ресурсів та зовнішніх викликів, що постали перед галуззю, наведена у SWOT-аналізі (табл. 2).

Результати аналізу засвідчують, що попри наявні загрози, фермерські господарства володіють значним внутрішнім потенціалом для зростання. Його реалізація значною мірою залежить від побудови ефективної моделі співпраці з місцевою владою.

Таблиця 2. SWOT-аналіз потенціалу малих фермерських господарств як економічної бази громади

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Висока адаптивність до кризових умов (гнучкість). 2. Територіальна прив'язаність власника до громади. 3. Здатність до виробництва органічної/нішової продукції. 4. Соціальна відповідальність перед громадою.	1. Обмежений доступ до фінансових ресурсів (кредитів). 2. Низький рівень технічного забезпечення. 3. Залежність від сезонних та кліматичних факторів. 4. Дефіцит кваліфікованих кадрів та знань.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Державні грантові програми («Робота» та ін.). 2. Розвиток кооперації та спільне використання техніки. 3. Вихід на ринки ЄС (євроінтеграція). 4. Цифровізація через Державний аграрний реєстр.	1. Продовження воєнних дій та руйнування логістики. 2. Зростання цін на паливно-мастильні матеріали. 3. Демографічна криза на селі. 4. Посилення конкуренції з боку агрохолдингів.

Джерело: сформовано авторами.

Формування потужної економічної бази сільських територій неможливе без тісної координації дій між владою та бізнесом. Фермерські господарства мають бути інтегровані у стратегію розвитку громади як повноправні партнери. Органи місцевого самоврядування часто сприймають агробізнес лише як джерело податкових надходжень. Натомість ефективна модель передбачає спільне інвестування в інфраструктуру та людський капітал. Синергія зусиль дозволяє вирішувати масштабні проблеми водопостачання, ремонту доріг та енергозабезпечення. Такий підхід перетворює територію на привабливе місце для життя та ведення бізнесу.

Важливим елементом взаємодії є прозорість земельних відносин та сплата податків. Значна частина земель досі обробляється за тіншовими схемами без оформлення договорів оренди. Це позбавляє бюджет громади суттєвих фінансових ресурсів для розвитку. Легалізація цієї діяльності вимагає зустрічних кроків з боку місцевої влади. Створення прозорих правил гри та мінімізація бюрократичного тиску стимулюють підприємців виходити з "тіні". Довіра між сторонами є головним активом у цьому процесі.

Стратегічне планування має враховувати спеціалізацію місцевих виробників. Громада може стимулювати певні напрями агробізнесу через цільові програми підтримки. Наприклад, виділення комунальних земель під пасовища сприяє відродженню тваринництва у домогосподарствах. Організація комунальних ринків спрощує збут продукції для дрібних фермерів. Локальна державна підтримка доповнює загальнонаціональні програми та враховує специфіку конкретного регіону. Це дозволяє формувати унікальний економічний профіль території.

Стійкість економічної бази залежить від диверсифікації видів діяльності на селі. Монофункціональна модель, орієнтована лише на рослинництво, є вразливою до кліматичних та цінових ризиків. Заохочення переробки продукції та розвитку ремесел створює альтернативні джерела доходів. Фермерські господарства можуть стати ядрами кластерів, що об'єднують виробництво, туризм та сферу послуг. Така структура економіки є більш гнучкою та здатною протистояти кризовим явищам. Вона забезпечує рівномірну зайнятість населення протягом року.

Цифровізація управлінських процесів відкриває нові можливості для моніторингу та планування. Електронні сервіси дозволяють громаді бачити реальний стан використання земельних ресурсів. Для фермерів це спрощує доступ до адміністративних послуг та інформації про наявні ресурси. Впровадження інструментів типу Державного аграрного реєстру робить розподіл допомоги прозорим та зрозумілим. Інформаційна відкритість усуває корупційні ризики та сприяє чесній конкуренції. Технології стають каталізатором ефектної взаємодії.

Реалізація стратегії розвитку сільських територій вимагає докорінного переосмислення принципів взаємодії влади та бізнесу. Традиційний фіскальний підхід має трансформуватися у модель партнерства та спільного інвестування. Ефективна діяльність фермерських господарств виступає безальтернативним джерелом фінансового забезпечення соціальних змін. У свою чергу, якісна інфраструктура громади створює умови для залучення людського капіталу в агросектор. Формування такого замкненого екосистемного циклу гарантує економічну самодостатність регіону в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження підтверджує, що фермерські господарства слід розглядати не лише як виробничі одиниці аграрного сектору, а як фундаментальний елемент економічної бази розвитку сільських територій. Їхня діяльність безпосередньо впливає на наповнення місцевих бюджетів, рівень зайнятості та збереження соціальної інфраструктури села. Доведено, що перехід від сировинної моделі до створення локальних ланцюгів доданої вартості є необхідною умовою для фінансової самодостатності громад.

Обґрунтовано, що стратегічними векторами розвитку фермерських господарств, здатними забезпечити фінансову спроможність територіальних громад, є перехід від переважно сировинної моделі виробництва до формування локальних ланцюгів доданої вартості, а також активна інтеграція фермерського сектору в економіку громад. Доведено, що саме такий підхід створює передумови для стабільних податкових надходжень та економічної самодостатності сільських територій.

Системний аналіз показав, що розвиток малого агробізнесу стримується дефіцитом фінансових ресурсів і низьким рівнем технологічного забезпечення. Водночас інструменти державної підтримки, реалізовані в умовах воєнного стану, продемонстрували свою ефективність як механізми стабілізації діяльності фермерських господарств. Разом із тим, для досягнення стратегічних цілей розвитку необхідна трансформація державної підтримки від короткострокових дотацій виживання до інвестиційно орієнтованих механізмів, спрямованих на модернізацію та впровадження інновацій.

Обґрунтовано, що взаємодія між бізнесом та владою має будуватися на засадах інституційного партнерства. Легалізація тіншової зайнятості та прозорі земельні відносини є вигідними обом сторонам. Для громади це означає зростання податкових надходжень, а для фермерів — доступ до державних програм та захист активів. Інтеграція дрібних виробників у стратегічні плани розвитку територій дозволяє сформувати стійку економічну базу, здатну протистояти зовнішнім викликам.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розробці методики оцінювання мультиплікативного ефекту інвестицій у фермерські господарства на рівні окремої територіальної громади, а також у поглибленні вивчення можливостей формування регіональних агропродовольчих кластерів як інструменту підвищення конкурентоспроможності малих виробників на європейському ринку.

Література:

1. Державна підтримка розвитку фермерських господарств. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://bankvostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/> (дата звернення: 07.01.2026).
2. Збарська А. В., Алексєєва Ю. Ю. Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах формування територіальних громад. Економіка і суспільство. 2018. № 16. С. 335—342. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/51.pdf (дата звернення: 07.01.2026).

3. Золотницька Ю. В. Інституціонально-правове забезпечення діяльності сімейних фермерських господарств в Україні: стан та напрями реформування. *Агросвіт*. 2025. № 17. С. 87—96. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.17.87.

4. Золотницька Ю. В. Система дорадництва та центри підтримки сімейних фермерських господарств. *Агросвіт*. 2025. № 8. С. 89—97. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.8.89.

5. Зубар І. В., Онищук Ю. В. Менеджмент у сфері оптимізації ефективності землекористування фермерських господарств. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105.2023.2.27.

6. Кадирус І. Г., Кравець О. В., Романенко Д. В. Стимулювання збуту сільськогосподарської продукції як стратегічний інструмент ефективного функціонування фермерських господарств в умовах ринкової нестабільності. *Агросвіт*. 2025. № 24. С. 221—226. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.24.221.

7. Ластовченко П. В. Розвиток малого і середнього підприємництва як стратегічний напрям повоєнної відбудови сільських територій. *Агросвіт*. 2025. № 10. С. 200—206. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.200.

8. Лозинська Т. М., Сліченко В. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 4 (78). С. 45—52. DOI: 10.32840/1813-3401.2022.4.7.

9. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97—103. URL: https://eaprk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%206,%202016_aprk-97-103.pdf (дата звернення: 07.01.2026).

10. Махмудов Х. З., Дем'яненко Н. В., Кривошея В. В. Державна підтримка як чинник інноваційного розвитку малого і середнього підприємництва в сільських територіях України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 20. С. 44—49. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.44.

11. Розум О. О. Методи та інструменти стимулювання економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105.2024.7.94.

12. Шинкарук Л. В., Погнерибко В. С. Розвиток малого та середнього підприємництва в аграрному секторі України в умовах євроінтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 22. С. 102—108. DOI: 10.32702/2306-6814-2025.22.102.

References:

1. VST bank (2026), "State support for the development of farms", available at: [\[vostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/\]\(https://bank-vostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/\) \(Accessed 07 January 2026\).](https://bank-</p>
</div>
<div data-bbox=)

2. Zbarska, A.V. and Aliksieieva, Yu.Yu. (2018), "Development of small forms of management in the countryside in the conditions of formation of territorial communities", *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 16, pp. 335—342, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/51.pdf (Accessed 07 January 2026).

3. Zolotnytska, Yu.V. (2025), "Institutional and legal support for the activities of family farms in Ukraine: state and directions of reform", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 87—96.

4. Zolotnytska, Yu.V. (2025), "Advisory system and support centers for family farms", *Ahrosvit*, vol. 8, pp. 89—97.

5. Zubar, I.V. and Onyshchuk, Yu.V. (2023), "Management in the field of optimizing the efficiency of land use of farms", *Efektivna ekonomika*, vol. 2.

6. Kadyrus, I.H., Kravets, O.V. and Romanenko, D.V. (2025), "Stimulating the sale of agricultural products as a strategic tool for the effective functioning of farms in conditions of market instability", *Ahrosvit*, vol. 24, pp. 221—226.

7. Lastovchenko, P.V. (2025), "Development of small and medium entrepreneurship as a strategic direction of post-war reconstruction of rural territories", *Ahrosvit*, vol. 10, pp. 200—206.

8. Lozynska, T.M. and Slichenko, V.V. (2022), "State support for small business under martial law", *Derzhava ta rehiony. Serii: Publichne upravlinnia i administruvannia*, vol. 4 (78), pp. 45—52.

9. Malik, M.Y. (2016), "Entrepreneurship and development of rural territories", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 97-103, available at: https://eaprk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%206,%202016_aprk-97-103.pdf (Accessed 07 January 2026).

10. Makhmudov, Kh.Z., Demianenko, N.V. and Kryvosheia, V.V. (2023), "State support as a factor of innovative development of small and medium entrepreneurship in rural territories of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 44—49.

11. Rozum, O.O. (2024), "Methods and tools for stimulating the economic development of small business entities under martial law", *Efektivna ekonomika*, vol. 7.

12. Shynkaruk, L.V. and Pohnerybko, V.S. (2025), "Development of small and medium entrepreneurship in the agrarian sector of Ukraine in the conditions of European integration", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 102—108.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2026 р.